

KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
**„Anna örök,
 mert Annát én szerettem”**

Juhász Gyula szerelemképe
 az Anna-versek tükrében

Juhász Gyula a magyar irodalom panteonjában a teremtő fájdalom áldott emlékü klasszikusai között foglal helyet. Az értékteremtő magány megannyi artisztikus szépségű költeménye (*Tiszai csönd, Szeged, Trianon, Testamentom, Gulácsy Lajosnak, A tápai Krisztus, Magyar tél, Ének Kőrösi Csomáról, Várad, Képzelt utazás Váradon*) éppolyan emblemikus és kultúrhistoriai jelentőséggel bíró darabja ennek az életműnek, mint ahogy a liturgikus egzaltációban született Anna-versek vonulata (*Megölt szerelem sírkövére, Áldott a bánat..., A régi Anna, Coronatio, Milyen volt..., Profán litánia, Odüsszeusz búcsúzik, Arany napok..., Glória, Anna örök*) is a magyar szerelmi líra legragyogóbb csúcspontjai között jelöli ki a helyét.

A holnapos és kortárs költők által oly sokszor megénekelt „drága Várad”, a „város, kinek nem látni mását”, Adynak megadta Lédát, Juhász Gyulának pedig elérhetetlen, örök múzsaként elküldte Annát. Az ezerszer áldott város megadta a költőnek az „egyetlen és kegyetlen drága kincset”, az „imáandó és énekelendő” istenasszonyt, aki dantei és petrarcai sorsképletre valló végzettségűvel „emlék lett, édes, ékes, / refrén örök zenéhez”, s aki a versvilág abszolút viszonyítási pontjaként és a magánmitológia centrális elemeként a költő legeszmenyibb vágy- és célképzeteit foglalja magában.

Sárvári Anna, aki a „daloknak anyja, kínoknak szülője” volt egykoron, Juhász Gyula verseiben egy örökké vágyott, távoli éden hibátlanul megálmodott, enigmatikus ősalakjaként lett a kagylótürellemmel fölépített költői mennyország magánnyal és boldogtalansággal dacoló letéteményese. Az örök égi szépség imaginárius közegében egy szebb lelki világot álmodó költő az emlék és képzelet közös dimenziójában teremti meg a beteljesületlen örömök miatt örökké sajtó hiány művészi ellenpontját. A számos kínálkozó példa közül két szöveghelyet idézek: „Azért szeretlek, Anna, mert nagy emlék, / A tünde múlt örök hárfája vagy, / Mert föl-zokog egy szép, bús végtelenség, / Ha visszazendül távozó szavad.” (*Azért szeretlek, Anna...*) „Szépség, szüzesség, ifjúság virága, / Mint tépett párta, hullhat föld porába, / Örökkön él én édes, büszke, drága, / Mennyei mély szerelmem ciprusága. / /

Annának már a koronája készül / Aranyból és gyémántból szűz egekben, / Ő nem szédülhet már le semmi égből, / Anna örök, mert Annát én szerettem!” (*Coronatio*) Az epekedő várakozások, az el nem csókolt csókok, a féltékenység és megalázottság összes gyötrelme transzponálódik ebben a szerelmi lírában, amely a szerző számára egyfajta művészi értelemben vett vigaszt és kárpótlást adhatott a viszonzatlanság és beteljesületlenség fájdalmáért.

A versekkel folytatott dialógus persze a férfi-nő (Animus-Anima) viszony lényegét érintő, általánosabb létfilozófiai tanulságokkal is szolgál. Az életmű fő kutatója és gondozója, Péter László ennek kapcsán a következőket írja: „Költészetében Juhász újra meg újra megörökíti az eszményt. Sőt ugyanebben az időben fordítja le a jeles osztrák poétának, Anton Wildgansnak egyik szonettjét: a bécsi költőnek Ead iránti rajongásában tulajdon Anna iránti vágyódását ismeri föl. A Wildgans lírájáról írott kisszójében is tanulságosan vall a maga szerelemfelfogásáról. A férfi csalódása a nő – mondja, de mégis vele és általa egy epizód nagy szimbólummá nőtt, és örökkévalóvá lett egy múltó tavasz. A férfi magát keresi a nőben.” Bakucz József *Judit könyvéről* értekezve ehhez társítható gondolatot fogalmaz meg Hegedűs Mária is, amikor azt fejtegeti, hogy minden konkrét férfinak van egy árnyoldala: belső, pszichikai nőalakja, Animája, minden konkrét nőnek pedig belső, pszichikai árnyalakja, Animusza. A *Judit könyvének* kulcsmondata szerint „A jó szerelem a szellem és a test tápláléka és a lélek vakító fényű ékszere.” És ehhez kapcsolódóan „a szerelem tehát a dolgok kezdete és vége, és amikor vége van, az értelmes világba nem lehet visszatalálni többé. „... Hisz az élet: / Szeretni s veszni szerelem híján!” – vethetjük közbe Juhász Gyula *Ovid levele Júliához* című verséből idézve. Ebben a szertartásos és küzdelemre épülő misztériumban „a költő áldozat és áldozópap egy személyben. A költészet, az álom, a képzelet világában Judit a mítosz, a szerelem a mítosz: Bakucz József és a költészet általi teremtés irreverzibilis, az időben megismételhetetlen, kimondhatatlan és visszafordíthatatlan mítosza” – mondja a már említett Hegedűs Mária.

Régi tapasztalat, hogy minden ember annyit szenved, amennyit elbír; annyit viszont feltétlenül szenved. Juhász Gyula életművének legavatottabb ismerői (Péter László, Borbély Sándor, Szalatnai Rezső, Vadai István, Kilényi Irma, Indig Ottó, F. Diósszilágyi Ibolya) változó hangsúlyokkal ugyan, de egyetértenek abban, hogy Juhász Gyula eredendően passzív, szemlélődő, aszkézisre és szenvedésre hajló lélek volt, így aztán verseit is a sóvárgás, a lemondó szomorúság, a vereség- és veszteségtudat többé-kevésbé állandónak mondható rezignált-

sága határozza meg. Költészetében, ezen belül szerelmi lírájában a szomorúság szüntelen szívárgását nemcsak a magánélet kudarca, hanem az emberi létezés alaphelyzetéből fakadó ontológiai természetű bánat is mélyen és lényegileg motiválja. Az a fajta Adynál, József Attilánál és Pilinszknél is gyakran megszólaló egzisztenciális szorongás, amely riadalom és reménykedés kettősségében artikulálja a változó intenzitással mindannyiunkban jelenlévő súlyos dilemmát: jaj, ki válthat meg a szenvedéstől, avagy ki adhat értelmet neki...? Juhász Gyula költészetében a magával hozott örök és atavisztikus bánat a szerelem, a szépség, a költészet és a halál élményköreivel és a hozzájuk rendelt érzékenységgel érintkezve számtalan versben jelenik meg a Mozart zenéjét idéző variációs ismétlődés elve szerint. A kínálgató példák közül idézünk néhányat: „E bánatot magammal hurcolom, / Ez ódon poggyász ősi utitársam, / Tartalma: szerelem és unalom, / És nem fáradok el az utazásban, / (...) Valaki megvert egy gonosz napon, / Valaki elment, hogy örökre várjam, / S hiába vár a ciprus és halom, / S az égtelen sötét az éjszakában, / E bánatot magammal hurcolom / Az életen s a végtelen halálban!” (*Mégis...*) „Nagyon is jól tudom, hogy minden földi tájon / Egy nagy szerelem él, és egy nagy fájdalom, / És minden romokon csak magamat találok, / Merengő Máriust kartágói romon / (...) Ha vérzón égető lelkünk mélyébe nézünk, / Mely vak örvényeit kitarja szüntelen, / S melytől, ha ránk mered, nincsen menekülésünk / Sem tűnő tájakon, sem tündöklő egen.” (*Gyászpompa*) „E fásult zugban élt fájó vágyak zenésze, / Szívében szent tavasz dalait őriző, / Itt élt, sötét szemét e sötét gyászra vetve, / Derűt, Itáliát keresve hasztalan, / Míg elpártolt barát, ifjuság, jószerencse, / És messze élt a nő, ki dalai-ba van. / Itt élt, itt álmodott, itt várta kora végét, / S nem látta a világ, mily szörnyű élet ez, / Mert gyásza férfibú, s az örök égi szépség, / A művészet sebet s örvényt mind befedez.” (*Sírvers*)

Az Anna-versek egyneműen elégikus, alapvetően sztoikus nyugalomú értékvilága a lírai alany anatómiájáról (az életkedv és hangulat belső drámaként megjelenő alakulásáról) azt üzeni, hogy – ha nem is lineáris módon – mégiscsak vággyá lesz a lemondás és lemondássá lesz a vágy. Bizonyos, hogy a körülmények szerencsétlen összejátszása és saját alkata miatt is sokat szenvedett a költő, de semmiképpen sem többet annál, mint amit még éppen el tudott viselni. A Gondviselésben bízó, keresztény lelkületű emberként ezt ő maga is nyilvánvalóan érezte és tudta. Talán ezzel is magyarázható, hogy az Anna-versekben nincs jelen az átok és a lázadás, ám igen gyakran ott van az áldás és a belenyugvás. Sőt a művek metaforikájában és hangszerelésében

nemegyszer a liturgikus imák és Mária-himnuszok jellegzetességei bukkannak föl. Olyan finoman árnyalt érzés- és hangulatminőségeket kifejező versekre gondolok, mint például a *Dicsőség, Amor, Coronatio, Májusi áhítat, Profán litánia, Orgonaszó, Kései ragyogás*. Ezek a nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró opusok is bizonyítják, hogy a szimbolizmussal és impresszionizmussal érintkező, enyhén szecessziós holdudvarú parnasszista költészetnek a korabeli magyar irodalomban Juhász Gyula volt az egyik legkiválóbb művelője. Az egymást követően három ízben neki ítelt Baumgarten-díj is ezt támasztja alá. Juhász Ferenc, az idén nyolcvanéves, kétszeres Kossuth-díjas költő *Juhász Gyulához* című versében a művészi-emberi teljesítmény nagysága előtt tisztelegve a példaadó előddel fölismeret sorsközösséget és szellemi rokonságot is megvallja: „Testvér-neved nekem a hűség, / nekem a példa, az egyszerűség. / Hányszor volt nekem intő üzenet / képen lehajló szép szakállas fejed! / (...) Egyhangú volt, mondják, a nóta, / a tücsöké is egy-jegyű kóta, / de tőle zeng az alkony, az arany, / de mégis örök és ezer színe van.”

A beteljesületlen szerelmek és sajtó emlékezők költője egy bizalmas levelében így ír: „Volt már vagy öt ideálom, de a versírásnál többre sohasem merészkedtem”. Egy másik, privát titkokról valló írásban pedig ez áll: „Mindig olyan nőkbe voltam szerelemes, akikről tudtam, hogy nem viszonzják az érzéseimet. Az olyan nők különösen vonzottak, akiknek valami rossz hírük volt”. Juhász Gyula életében és költészetében viszonylag szép számmal találunk fontos és kevésbé fontos nőalakokat (Klima Ilona, Eörsi Júlia, Zöldi Vilma, Tamás Anna, Hajnal Finike, Tonhaiser Aranka, továbbá verseinek kiváló tolmácsolója Étsy Emília, valamint legfőbb bizalmasa, Kilényi Irma, aki 1919-től a költő önkéntes „titkára” volt. Ez az illusztris névsor is jól példázza, hogy a szerelem örök, csak a múzsa változik. Jóllehet, a költőnek több szerelmi tárgyú ciklusa van (Júlia-versek, Hermia-versek), líratörténeti jelentőségük miatt az Anna-versek az igazán fontosak.

Juhász Gyula az életre szóló, reménytelen szerelemmel Sárvári (Schall) Anna képében találkozott Nagyváradon. Sajátos lelki alkata és szerelmi attitűdje magyarázhatja, hogy érdemtelenül, sőt méltatlanul, de mégiscsak Anna lett költészetében a magasztos szerelem tárgya és az örök nő jelképe. „Szerelmi költészete kezdetől a reménytelen vágyakozást fejezi ki »az élete kudarcát« hozó örök asszony iránt; ennek az érzésnek Anna csak tárgyat és igazolást adott” – írja lényeglátóan Péter László. Az Anna-versek élményi háttérben és pragmatikai kontextusában meghúzódó közepszerű szí-

nésző az emlék, az álom és a képzelet imaginációja, illetve oszcilláló szintézise révén lényegülhetett át metafizikai tartalmakat hordozó ideáltípussá, elérhetetlen messzeségből imádott istenasszonnyá. Egy olyan, erősen mitizált, eszményített nőalakká, aki a földi és égi szerelem dimenzióját összekapcsoló minőségében egyáltalán nem vagy csak alig-alig emlékeztet arra a valóságos Annára, akit Juhász Gyula 1908 őszén megismert.

„Anna örök, mert Annát én szerettem” – írja a költő pár évvel később Szakolcán, mintegy harminc Anna-vers birtokában. A téma avatott ismerői egyként osztják azt a felfogást, amit Juhász Gyula nagyváradi éveit bemutató könyvében (*Költő a Holnap városában*, 1994) F. Diósszilágyi Ibolya igen találóan és pontosan megfogalmaz: „Anna sosem volt az, akinek a költő látta, vagy szerette volna látni. Még ha akart volna, sem tudott volna az lenni, mert hiányzott belőle az ehhez szükséges okosság, finomság, nem utolsósorban tehetség. De nem is akart: Anna nem istennőnek született és nem múzsának. Nem tehetett a költő reménytelen vonzalmáról”. A versek Annáját tehát szakadéknyi távolság választotta el a valóságos Annától.

Akár a sors különös dramaturgiájú fintoraként is felfoghatjuk, hogy a költővel szemben mindvégig ridegen elutasító nő milyen talányos-tragikus forogatókönyv szerint fejezte be földi pályafutását. Amikor Pesten élő nénje, Schall Mária 1938. július 25-én este hat óra körül hazaért a bevásárlásból, hűgát eszméletlenül találta. Bizonyos, hogy gyógyszerrel lett öngyilkos. (Mindez egy évvel Juhász Gyula öngyilkossága után történt.) „Talán így vált az életében méltatlan múzsa halálában méltóvá a nagy költőhöz?” – teszi föl a választ aligha igénylő kérdést Péter László. A Nyolc Órai Újság egykoron ezt írta: „Az ágya mellett, a földön Juhász Gyula verseskötete feküdt, a könyv leesett a földre, éppen az első oldalon olvasható volt a költő dedikációja: »Annának örök szerelemmel. Juhász Gyula« A szerencsétlen színésző a legutolsó pillanataiban is az Anna-verseket olvasta”. Korábbi viselkedéséből ítélve meglehet, hogy csak akkor. Talán a halál közelségében, a mindennel számot vető meghasonlottság pillanataiban élte bele magát „a Költő Szerelme” szerepébe, megkomponálva az enyhén teátrálisnak tetsző tablót. A hányatott életű, sok mindenben csalódott Sárvári Anna talán haláltusája közben döbbenhetett rá arra, mi mindent vétett szóval, tettel és mulasztással; azzal, hogy semmibe vette, közönyösen kezelte, esetenként pedig kigúnyolta és megalázta a költőt. Azt a boldogtalan művészbembert, akinek irodalmi halhatatlanságát köszönhette, illetve azt a fölöttébb elfogult színikritikust, aki az egyik váradi lap hasábjain „szimpatikus,

szép és talentumos színésznőként” aposztrofálta őt. Ennek a jóindulatúan feltételezett kései megvilágosodásnak persze akkor már különösebb jelentősége nemigen volt.

Az első Anna-vers (*Régi szerelmes vers*) 1908-ban, az utolsó (*Jubileum*) 1929-ben született, így az azonos vagy hasonló élmény-, gondolat- és hangulatkörben fogant versek keletkezéstörténete húsz évet ölel át. A Péter László által szerkesztett és hibátlan architektúrájú építmény benyomását keltő *Anna örök* (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990) egy híján száz művet tartalmaz. Távolról sem állítható, hogy ezek mindegyike remekmű, hiszen Juhász Gyula számára a költészet afféle életelixirként működött, s a költő nem mindig küzdött meg kellő szívóssággal a legmegfelelőbb művészi formáért. Az *Anna örök* című versgyűjtemény csak alig néhány (6–7) valódi szerelmes verset tartalmaz, a többi (92–93) ennek a meghatározó élménynek a felidézése, elemzése, megőrzése. A szakítást a *Megölt szerelem sírkövére* című vers jelenti be, rögtön első sorában kimondja: „Anna meghalt, és Annát eltemettem...” A keserű kiábrándulás után már nem Annához írja az Anna-verseket, hanem az Anna-szerelemről, múltidőben. Erről a témáról *A félrecsúszott nyakkendő* címmel (Megjegyzések Juhász Gyula *Anna örök* című verséről) a Tiszatáj című folyóirat diákmellékletében (2003. február) Vadai István írt kitűnő, az eddigi kutatást több újszerű szemponttal gazdagító tanulmányt.

Az Anna-versek többé-kevésbé azonos poétikai kód és hasonló partitúra jegyében fölépülő tematikus tömbjén belül a dalszerűség és elégikuság túlsúlya mellett a himnikus és liturgikus kifejezésformák is megjelennek. A szonett formában írott Anna-versek (*Múzsa, Amor, Régi operett, Színház, Anna, A többi néma csend, Fohászokodás, Télutó*, stb.) száma közel húszra rúg, az összes költeményei között pedig hozzávetőleg háromszáz szonettet találunk. Ez volt tehát Juhász Gyula egyik kedvenc műformája, melyben a maga alkotásideálját és poétikai eszményét a leginkább realizálni tudta.

Miközben a méltán preferált versek (*Megölt szerelem sírkövére, Milyen volt..., Profán litánia, Glória, Coronatio, Anna örök, A színésző*) állnak érdeklődésünk középpontjában, a kevésbé kanonizált, periférikusabb művek sokszor beszédesebben vallanak a költő szerelemképéről és nőeszményéről. Olyan versekre gondolva, mint például *A régi Anna, Elégia, Szerelem volt, Melankólia, Egyetlen és kegyetlen, Dulcineának, Emlék, Szerelem, Japán módon, Vallomás, Japánosan*. Ezek a versek hol rejtettebb, hol közvetlenebb formában arról győzhetik meg az olvasót, hogy Juhász Gyula férfi-nő kapcsolatról vallott felfogása és szerelemképe

egy sajátosan rá jellemző életérzésnek, világlátásnak, mondhatni a létezés egészéről alkotott átfogó víziónak rendelődik alá. Szemléltetésképpen álljon itt néhány mondandónkhoz kapcsolódó szöveghely: „Egy régesrég hercegnőt imádok, / Akit nem csókolt földi ajk soha, / Aki e tájon szerelemre vágyott, / S e dalban él elhervadt mosolya...” (*Japán módon*); „Szép, ősi szó, mámoros messze illat, / Távoli akkord, fájó és örök, / Beárnyékozod borús álmainkat: / Égi követ liliumok között.” (*Szerelem*); „Örök tájfun dúl sorsom óceánján, / Vágyak hajóit elsüllyesztve mind, / És nézem e dülást dalolva, árván, / S szemed kékjéből üdvök ege int.” (*Japánosan*); „Egy régesrég operettben / Egy kis színésznőt megszerettem. // Játszott a távol rokokóban, / Szívemmel is játszott valóban. // Nekem olyan szent volt ez a játék; / Az irigy sorstól bús ajándék. // Lelkembe villant szökesége... / De a játéknak vége, vége. // Egy melódia él szívemben, / De a szövegét elfeledtem. // Fáradt, unott, szomorú néző, / Tudom már: minden nő színésznő!” (*Emlék*)

Hogy a tisztán megőrzött melódia miként és milyen művészi hatásfokkal képes földidézni az elfeledtnek hitt szöveget, azt a két legsikerültebb, egyszersmind az irodalmi köztudatban leginkább benne lévő Anna-vers (*Milyen volt...*, *Anna örök*) igen jól példázza. A Juhász Gyula művészi védjegyének számító alkotások talán azt is megmutatják, hogy „a dallam nem változtat szövegén”, de a szöveg olykor-olykor változtathat dallamán.

Az Anna-versek legnépszerűbb darabja (*Milyen volt...*) 1912-ben jelent meg a Hétben, eredetileg *Örökség* címmel, majd az 1914-es kiadású *Új versek* kötetben látott napvilágot. A kontemplatív technika mintadarabjának tekinthető alkotásban a szín- és hangeffektusokra épülő szinesztéziás eljárás, az atmoszféricusan jelentés hangszimbolikai eszköztár, az érzékletes alliterációsor és a tökélyre vitt verszene az artisztikus hatást szolgálja, a gondolatritmusra, illetve a fokozásos párhuzamosságra épülő anaforikus szerkesztés pedig a hibátlan formarendet teremti meg. Az emlékké távolodott, szinte minden erotikától mentessé vált szerelem panteisztikus természetvízióvá, szinte kozmikus jelenséggé alakul. Az asztrálszerűen megfoghatatlan és ködképpé szublimálódott nőalak a személyes élmény metafizikai horizontjában jelenik meg, nem annyira az életremény, mint inkább a halálhívás partitúrája szerint. Ahogyan azt Juhász Ferenc nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, revelálóan élményszerű poemája (*A köd-kép igézetében*) is kifejezi: „Igen, láttam őt, Juhász Gyulát a sírja fölött / merengve állni, mint egy megaláztatott, kicsúfolt, / kisemmizett ősi medve-istent, bozontosan és / hallgatagon, s láttam Annát is, fehér lovon ülni

a / temetői ködében, a köd-képet, akinek vak / igézetében született újjá és halt meg véglegesen a / költő, Annát, a senki-asszonyt, a senki-Annát, a / köd-rózsát, aki örök-ké ott virágzik köd-rózsa / alakban a lét üvegkockájában, mint csiszolt / gyémánt-rögben levegőbuborékrózsza, a Juhász / Gyula átlátszó tiszta ének-gyémántjába / üvegesedve, hogyha századok múlva is / fölemeljük, megérteni-akarov kíváncsi szemünk elé / emeljük a hatalmas költészet-gyémántot, a benne / virágzó ködrózsasszonyt,(...) azt mondjuk tűnődve (...) ez Anna volt, ez senki / volt, köd volt és füst volt és pára volt, virágzó / szitakötőszárnyú kis köd-kanca volt, / ködrózsából font kanca-testű / táltos-asszony-utánzat, ködkép, nem csillag, nem / halhatatlan csillagképlet, csak / pára-csillagutánzat, a hűség igéző ködkép-hiánya (...) És mégis, Anna örök, mert Annát Juhász Gyula szerette, / mert Annát ő akarta, mert Anna a hit volt, a hit / valamiben, a hit a maradandóságban, az életben / és a szerelemben (...) Mert Anna az a rózsakötél volt, égő rózsalánc, az / isten kezére kötött rózsák füzére, amibe a költő / kapaszkodhatott, hogy az életbe rajta / visszamásson, az a rózsalánc, amit ő dobott az / isten, a világegyetem lüktető szívére, hogy azon / másson boldogan kapaszkodva a lét értelmének / öröme felé”.

Az *Anna örök* (1926) az utolsó Anna-versek leggyakrabban emlegetett darabja, amely a költő szerelemképét és nőeszményét letisztultan transzparens értékjelképekben és a feszültségeket oldó, klasszicizált nyugalma szerkezetekben fejezi ki. A körültekintő műgond és a hézagatlan zártág jegyében született kompozíció az Arany Jánosnál, József Attilánál és Kosztolányi Dezsőnél is jellemző idő- és értékszembesítő verstípus egyik legmaradandóbb költeménye. A három hatsoros egységben három idősíkot megragadó létösszegző vers három többszörösen összetett mondatból épül föl. A sorsszerű múlt, illetve a magánmitológia költőileg megmunkált és elrendezett emléktáráiban a halhatatlan szerelmet s az örök nőt szimbolizáló Anna, az örökkévalóság istenasszonyaként jelenik meg. A zsoltár- és litániaszerű retorizáltság a himnikus képzetkörrel együtt úgy mozdítja el a verset a szakrális beszédformák felé, hogy eközben a liturgia költészetét a költészet liturgiájává avatja. Az *Anna örök* művészileg kiküzdött hitvallása ezáltal válhat a képzelet égi álmát hitelesítő végső pecsétté, olyan mélységesen megszenvedett költői igazsággá, amely az örökkévalóság képzele révén a továbblépésre és helytállásra képesítő erőforrásként, sőt vigasztalóként is szolgál. A tragédiák, a világlátás közepette jó tudni, hogy „Anna örök”, hiszen – a létrontás és létabszurditás erőivel dacolva – töretlen hittel hisszük, hogy „a halál keze nem éri azt, ami örök”.